

„A SZAKMAI VITA ÉS ÉRVELÉS ESÉLYE FENNMARADT”

BRAGYOVA ANDRÁS ALKOTMÁNYBÍRÓVAL HALMAI GÁBOR BESZÉLGET

2005-ös alkotmánybíróvá választása óta milyen fontosabb cezúrákat lát az AB gyakorlatában?

Ézt belülről nehezebb észrevenni, mint megfigyelőként. Azt hiszem, hogy a népszavazási kérdések hoztak változást. De nem kevésbé a gyülekezési joggal kapcsolatos határozatok is.

Vagyis igaz az a megállapítás, hogy ebben az időszakban a Fidesz úgynevezett 'szociális népszavazási kérdéseinek' jóváhagyásával elkezdődött egyfajta alkotmánybíróági politizálás?

Először meg kell határozni, mit jelent az „alkotmánybíróági politizálás”. Ha azt, hogy az alkotmánybíróág döntésének tényleges *motivuma* politikai – értsd: politikai, vagyis pártérdekek támogatása, tehát nem önálló politikai cél követése – volt, akkor nem tudok a kérdésre válaszolni. Nem tudok, mert nem tudom megmondani, mi volt a többi alkotmánybíró valódi *motivuma*; éppen annyira nem, mint amikor, nem lévén alkotmánybíró, részt sem vettem a testület munkájában. El tudom képzelni, hogy volt ilyen korábban is, bizonyítani pedig azt sem tudom.

A politikai *motivumot* csak negatívra lehet bizonyítani, tudniillik azzal, hogy igazoljuk: a döntés jogi érvekkel nem igazolható jogi következtetés. Persze, a jogi érvelésben gyakran ellentétes következtetések is igazolhatók – de ettől még jogi következtetések maradnak, mert ha nem is mindenki szerint helyes, de képviselhető érvek támogatják. A másik szempont az Alkotmánybíróág következetessége – amely a semlegességet mutatja. Lehet, hogy az Alkotmánybíróág tévedett, de a tévedéséhez ragaszkodnia kell akkor is, ha az eldöntendő kérdés politikai hatása ellentétes vagy gyökeresen más. Ha egyszer az Alkotmánybíróág eldöntötte a népszavazások ügyében, mi költségvetési kérdés, akkor utóbb – amikor a hatáskörének korlátozásáról van szó – se mondjon mást. A szociális népszavazási kérdésekben hozott döntéseket jogilag rossznak tartom ma is. A politikai következményeiről és tartalmáról is van véleményem – de erről hallgatnom kell. A kérdés, joggal, az lehetne, hogy ez a vélemény befolyásolt-e a döntésben. A becsületes válasz az, hogy *tudtommal* nem; de a jogi

álláspontom biztosan ugyanaz lett volna, bárki a kezdeményező. Ebben biztos vagyok.

A szociális népszavazásról még annyit el kell mondani, hogy az Alkotmány 28/B–E. §-ai nem könnyítettek meg az Alkotmánybíróág dolgát; sem az, ami benne volt, sem az, ami nem volt benne. Így közel lehetetlen feladatot kapott a testület.

De természetesen nemcsak a szociális népszavazás okozott törést a gyakorlatban, hanem a 2010 és az utána következő időszak is. Mint látható, az alapjogi kérdések – a gyülekezési jogot leszámítva – kisebb szerepet játszottak, miközben voltak fontos alapjogi határozatok szép számmal.

Hogyan tudná jellemezni az utóbbi évek alapjogi gyakorlatát? Mit tart a legfontosabb változásnak?

Röviden: ellentmondásosnak tartom, ha lehet így nevezni, hogy legalább két irányzat mutatkozik meg, hol a többségi határozatokban, hol a külön- és párhuzamos véleményekben. Vannak persze konszenzussal elfogadott határozatok is, de gyakoriak a szoros szavazással, gyakran egy szavazatnyi többséggel (vagy az elnök döntő szavazatával) létrejöttek.

A legfontosabb változás maga az Alaptörvény és vele az alkotmányjogi panasz bevezetése, mivel a panasz éppen az alapjogok védelmét szolgálná. Ehhez képest az ombudsman normakontroll-indítványai legalább ennyire fontosak voltak (az utóbbi időkig) az alapjogi tárgyú indítványok között. Az alkotmányjogi panasz bevezetése miatt új alapjogi kérdésekkel is szembesült az Alkotmánybíróág, főleg a panaszok befogadási feltételei miatt; ezek lényeges anyagi alapjogi kérdések, mint az érintettség, és az alaptörvényben biztosított jog jelentése. Itt is megfigyelhető két irány: a befogadóké és a nem befogadóké. A nem befogadóké szűkítenék az alapjogok alanyait és tartalmát is – így sok alapjogi ügy befejeződik, mielőtt elkezdődne. Persze vannak viszonylag egyértelmű esetek is. Az Abtv. 29. §-a szerinti alapvető alkotmányjogi kérdés (mint befogadási feltétel) felfogása is különbözik. Vannak, köztük én is, akik szerint elutasító határozat is tisztázhat alkotmányjogi kérdést, a befogadáshoz elég, hogy az Alkotmánybíróág még

nem döntött a kérdésben, vagy kritikailag meg akarja vizsgálni korábbi álláspontját – ami indokolt lehet, és akár a korábbi gyakorlat megerősítése is lehet az eredmény.

Tartalmi szempontból – a politikailag és ideológiailag érzékeny ügyek egy részét nem számítva – nem látok egyértelmű elfordulást az Alkotmánybíróság Alaptörvény előtti gyakorlatától. Az Alkotmánybíróság alapjogi gyakorlata számos kérdésben korábban sem volt radikálisan liberális, így a mai többségnek saját felfogása alapján nem kell elvetnie. Igaz, ma a bírák nem kis része inkább hajlandó szükségesnek elfogadni az alapjogok korlátozását közösségi értékek, államcélok és hasonlók érvényesítése érdekében, míg mások kevésbé. De ez nem vastörvény, csak irány. Egyelőre a két irányzat kényes egyensúlyban van – mutatja a már említett szavazási arány sok ügyben. Szerintem ez a leginkább elgondolkodtató, mert a mai egyensúly megszűnése után sok minden más lehet.

Hogyan élte meg a testület tagjaként a jelölési rendszer 2010-es módosítását és a létszám 15 főre emelését?

Rosszul.

Nem gondolja-e utólag, hogy az alkotmánybírósági hatáskörök alkotmánymódosítással történő módosítása határozottabb kiállást igényelt volna a 61/2011-es határozatban az alkotmányos értékek vagy az alkotmány egysége védelme érdekében alkotmányellenes alkotmánymódosításokkal szemben? Nem gondolja-e, hogy a fiatal és törekény alkotmányosság igényli az alapvető struktúra alkotmánybírósági védelmét az alkotmánymódosító hatalommal szemben? Úgy tűnik, mintha a volt állampárti levéltári iratoknak a Negyedik Alaptörvény-módosítással megalapozott államosítása kapcsán benyújtott alkotmányjogi panasz elutasítása során ön sem látna további lehetőséget az alkotmányellenes alkotmánymódosítások felülvizsgálatára.

Az alkotmányellenes alkotmánymódosítások kérdéséről elég régen írtam, amikor a nagy többség álláspontja más volt (és nem voltam, *in petto* sem, alkotmánybíró); ebben az alkotmánymódosítás korlátozottsága mellett érveltem – az Alkotmány alapján, tehát szigorúan tételes jogi alapon. Ennek alapján az Alkotmány 2011-ben vizsgált módosítása alkotmányellenes lett volna. (Más érvek is szólnak mellette; de a tételes jogi érvek, azt hiszem, köny-

nyebben követhetők, és ebben az értelemben meggyőzőbbek – ha nem is feltétlenül jobbak.) Tehát, igen, szükséges lett volna az alkotmány erősebb alkotmánybírói védelme, de ennek feltételeit az Alkotmánybíróság korábban nem teremtette meg. Azt hiszem, többen úgy érezték, hogy egy hirtelen ellenkező fordulat politikai indíttatásúnak látszott volna, ha igaz ez a vád, ha nem; más lett volna a helyzet, ha az Alkotmánybíróság korábban ezt a nézetet vallotta volna. Az én helyzetem eszmeileg kényelmes volt, de az Alkotmánybíróságé nem.

Az alkotmányellenes alkotmánymódosítás lehetőségének elfogadása gyökeresen más alkotmányfelfogást kívánt volna, mint ami a magyar alkotmányjogban – elméletben és gyakorlatban – elfogadott volt. Hozzáteszem: a szocialista korszak *előtti*, konzervatív-nacionalista közjog és irodalma szerint is. Ez lenne, egyszerűen mondva, a jogi alkotmányfogalom vagy legalább a jogi alkotmányfogalom elsődlegességének elfogadása. E nélkül igazi alkotmánybíráskodás sem létezhet. A jogi alkotmányfogalom elfogadása ugyanis a jog elsődlegességét jelenti a hatalommal, akár a demokratikus hatalommal szemben is. Egyébként a nálunk meggyökeresedett alkotmányfelfogást nem tartom sem elmaradottnak, sem (bármit is jelentsen ez) kommunisztának: számos nagy és a jogállam mellett feltétel nélkül elkötelezett alkotmányjogász, Jellinek-től Anschütz-ig, a franciák között is Duguit-tól kezdve sokan tanították ezt, az amerikaiakról és a britekről nem is szólva. Ugyanakkor tudjuk, hogy Carl Schmitt is, aki szerint az alkotmány nem módosítható korlátlanul, egészen jól el tudta fogadni az ekként érvénytelen náci (bocsánat: nemzetiszocialista) berendezkedést, Anschütz viszont, aki szerint jogilag érvényesnek kellett lennie, szemben állt vele. Az alapvető kérdés itt a jog és a politika viszonya, de legmélyebben a jog mibenlétéről vallott felfogás.

Az Alkotmánybíróság többsége nem fogadta el az alkotmányellenes alkotmánymódosítás lehetőségét, amint az Alkotmánybíróság korábbi esetjoga sem (hasonlóan számos alkotmányos államhoz, például az Egyesült Államokhoz). Ezzel együtt a többség érezte, hogy az alkotmánymódosításnak kell, hogy legyenek korlátai – csak ezt nem volt képes a tételes alkotmányban feltalálni.

Az alkotmánymódosítás korlátainak szükségszerűségét különben azok is érzik, akiknek az adott pillanatban nem volt kétségük az alkotmánymódosítás érvényességéről. Ha ugyanis a nemzetinek mondott állami szuverenitást kell védeni, főként az Európai Unióval szemben, mindjárt fontosak lesznek az alkotmánymódosítás korlátai.

Saját véleményemtől és az elmélettől függetlenül, a gyakorlati kérdés, hogy az alkotmánymódosításnak túl kevés az eljárási akadálya. A kétharmados többség arányos választási rendszerben többnyire elegendő akadály az alkotmány túl könnyű módosítása ellen – bár ott sem mindig. Az alkotmánymódosítás komolyabb eljárási akadályai – mint amilyenek az Egyesült Államokban vannak – viszont növelik az alkotmányértelmezés, azaz a bírói jog szerepét az alkotmányváltozásban. Az alkotmánybíróságok ereje (nem hatalma), fordítottan arányos az alkotmánymódosítás lehetőségével.

A Politikatörténeti Intézet levéltárának államosításáról szóló végzésben az szerepel, hogy a kifogásolt törvényhely „alkotmányellenessége *nem állapítható meg* az Alaptörvény XIII. cikk (2) bekezdése, B) cikke, valamint VI. cikk (2) bekezdése alapján.” Ez igaz is. Az Alkotmánybíróság addigi gyakorlata szerint az alkotmányjogi panaszoknak nem volt esélye sikerre. Ez áll a végzésben, és ez igaz is. Egyébként itt szembekerültem, nem először, az alkotmánybírók egyik, nevezzük így, gondjával. Kisebbségbe kerülve el kell-e fogadni, hogy a többség álláspontja más? Szerintem igen, mivel az alkotmánybíróság testület. Ellenvélemény kifejtésére van lehetőség, de éppen ennek ténye mutatja: a többség nem fogadta el. Előadó bíróként csak olyan tervezetet készíthet, amelynek esélye van a többségre, mivel az előadó bíró a testület (kvázi-) megbízottja. Ha a többség álláspontja ismert (mint ebben az esetben), akkor ez nem felejtendő el. A bíró köteles a feladatát ellátni, bár az alkotmánybíróság ügyrendje lehetővé teszi, hogy az előadó bíró visszaadja az ügyet, és kérje az átszignálását más bíróra. Más a helyzet, ha még nincs többségi álláspont vagy nem egyértelmű, netán esély van a megváltozására. A PTI levéltár esetében egyikről sem volt szó. Sajnos.

Tehát nem látok lehetőséget az alkotmányellenes alkotmánymódosítások felülvizsgálatára jelenleg – a Negyedik Alaptörvény-módosítás után. De ha valaki elolvassa az erről szóló határozathoz írt különvéleményemet, kiderül belőle, hogy a Negyedik Alaptörvény-módosítás alkotmányossága nem bírálható el a negyedik módosítás alapján. Ha ez helyes, akkor a kérdés jogilag továbbra is nyitott.

Mit változtatott saját alkotmánybírói attitűdjén az Alaptörvény hatálybalépése? Több alkotmánybíró is osztja azt a felfogást, amely szerint az Alaptörvény elvetette a korábbi alkotmány 'szélsőségesen individualista', vagyis liberális alapvetését, és inkább közösségi elveket képvisel, ezzel összefüggésben ők vehemensen ellenzik a korábbi esetjog bármilyen alkalmazását.

Az én attitűdömön, azt hiszem, semmit nem változtatott az Alaptörvény, a gondolkodásomon sokkal többet. Olyan alkotmányjogi kérdésekkel kerültem én is szembe, amelyekről soha nem gondoltam volna, hogy találkozom velük.

Az emberi jogok védelmét és főleg *biztosítását* az állam vagy a politikai közösség céljának tekintő alkotmányeszmé – a 18. század óta – egy fontos értelemben individualista, ez igaz. A modern konstitucionalizmus eszerint joggal nevezhető individualistának, abban az értelemben, hogy az egyén – minden egyes egyén – jogait alapvetőnek tekinti. Az individualizmus a főbb modern politikai irányzatok – a konzervativizmus és a szocializmus, nemcsak a liberalizmus – közös értéke. Nem tartja az egyén jogait korlátozhatatlannak, csak nem engedi, hogy az egyén jogai alárendelhetők legyenek bármilyen közösségi célnak, ahogyan Kant írta, a nép boldogságának, mert az már zsarnokság (és melyik közösségi cél nem ígér boldogságot?). Az antiindividualista irányzatok lényege pontosan a nép vagy a közösség boldogsága érdekében az egyén – az ember mint egyén – alárendelése valamilyen, persze nemes, célnak. Tehát az individualizmus tagadása az alapjogok eszméjének és ezzel a konstitucionalista alkotmányosságnak az elvetése, vagyis a felvilágosodás korának visszavétele. Ennek megfelelően az Alkotmány nem volt szélsőségesen individualista, hanem konstitucionalista; ugyanez áll az Alkotmánybíróság gyakorlatára.

Az Alaptörvény saját maga szerint – Záró rendelkezések 4. pont – az Alkotmány alapján, az Alkotmány felhatalmazása alapján jött létre. Érvényessége tehát az Alkotmányon alapul. A kontinuitás az Alkotmány és az Alaptörvény között ennek alapján nem kérdéses. Ha ezt utólag akarja visszavonni az Alaptörvény átmeneti rendelkezései és módosításai, akkor ez érvénytelen (vagy annak kellene tekinteni).

Az Alaptörvény jogilag értékelhető értékrendjét eklektikusnak tartom. Miközben tartalmaz antiindividualistának felfogható elemeket – különösen a nacionalizmust –, egyes részleteiben tovább is megy bizonyos alapjogok biztosításában, mint az Alkotmány. Más helyeken meg kifejezetten hiperindividualista tételeket találunk, mint az O) cikkben a „mindenki felelős önmagáért”; a szociális, azaz közösségi szolidaritáson, tehát a másokért való felelőségen alapuló jogok csökkentése pedig szintén inkább individualista.

Hogyan értékeli az Alaptörvény és az Alkotmánybíróságról szóló új törvény két újítását: a populáris akció megszüntetését és a valódihoz közelebb álló alkotmányjogi panasz bevezetését? Lehet-e azt

mondani, hogy az új panaszeljárást valóban hatékony jogorvoslatot kínál? Abban a panaszügyben, amelyben a rendes bíróság megállapította az iskolai szegregációt, de nem tett ellene semmit, az Alkotmánybíróság többsége, az ön szavazatával, nem kívánta minimálisan sem kiterjesztően értelmezni saját hatáskörét a panaszos jogvédő szervezet indítványozási jogának elismerésével annak érdekében, hogy a panaszhoz hasonló szegregációs ügyek által felmerülő komoly alkotmányossági kérdésekkel foglalkozzon.

Ezeket a változtatásokat, vagy ahhoz hasonlókat, korábban én is javasoltam. Az alkotmányjogi panasz átalakításával egyetértek: ettől az Alkotmánybíróság sokkal inkább bírósággá válását vártam.

Az *actio popularis* megszűnése és az alkotmányjogi panasz átalakítása összefügg. Mivel *actio popularis* is többnyire érdekeltek nyújtottak be, az *actio popularis* voltaképpen alkotmányjogi panasz volt – ezért hátterbe szorította az akkor is létező, de nem megfelelően szabályozott alkotmányjogi panaszt. A mai alkotmányjogi panasz, ha a jogi szabályozást nézzük, jobb, mint a korábbi. Én személy szerint nem sajnálom különösebben a *popularis actiót*. A szigorúbb eljárási szabályozás az alkotmánybíráskodást a bírósági formához és főleg tartalomhoz közelebb hozhatja, hiszen az alkotmánybíróság: bíróság.

Igaz viszont, hogy a jogszabály elleni közvetlen alkotmányjogi panasz – ez vihetné tovább az *actio popularis* közvetlen normakontroll funkcióját – benyújtásának határideje túl rövid (fél év), míg például Németországban ugyanez két év. Továbbá szükséges lenne az Alkotmánybíróság döntése alapján lehetővé tenni alkotmányjogi panaszt kivételesen akár elsőfokú bírói határozat ellen is, ha az alkotmányos jogok vagy az egyén jogainak védelme ezt kívánná. De ezek a változások nem érintenék az alapkonceptiót, amellyel egyetértek. Ezért azt gondolom, hogy megfelelő feltételekkel az új alkotmánybírói törvény jogi szakmai szempontból hatékonyabb alapjogvédelmet biztosíthatna.

Az említett iskolai szegregációs ügyben a törvény szerintem sem engedi, csak a személyében sértettnek a fellépést. A jogvédő szervezeteknek az ő képviselőikre – de nem a fellépésre helyettük – ad jogot. Igaz, más törvény szerint joguk volt saját nevükben fellépni a szegregáció ellen, de akkor sem az ő alkotmányos jogok sérült. Ez különben technikai probléma: ha csak egyetlen sértett megbízza a jogvédő szervezetet, már felléphet mint képviselő, így a jogi érveit is előterjeszheti. Szóval ezt a döntést helyesnek tartottam, ami a tételes jogot illeti – különben nem

szavaztam volna meg. Egyébként tudtommal hasonló helyzetben a legtöbb alkotmányjogi panaszt ismerő államban, és Strasbourgban sem lett volna más az eredmény.

Más álláspont szerint viszont a közérdekű igényérvényesítés jelentőségét az adja, hogy a hátrányos megkülönböztetés elleni fellépést akkor is lehetővé teszi, amikor a sértettek (mert például félnek a megtorlástól) nem vállalják, hogy saját maguk forduljanak a bírósághoz. Amikor ezt technikai problémának nevezi, számol ezzel az eshetőséggel is?

A probléma a tételes jog alapján valóban „technikai”; a mai jog tényleg nem enged ilyen közérdekű igényérvényesítést az Alkotmánybíróság előtt. A rendes bíróságok előtt igen, de a jogvédő szervezetek alkotmányjogi panaszt csak saját alapjoguk megsértése miatt nyújthatnak be.

Másik, és valóban nem technikai kérdés, hogy kívánatos lenne-e ezt lehetővé tenni, legalább ha egyébként a törvény a fellépést (mint az iskolai szegregációs ügyben) lehetővé teszi rendes bíróságok előtt. Ez jó lenne, de nem illene az alapjogok individualista felfogásába, amely szerint mindenki a saját joga sérelmét panaszolja – és erre ő maga kap, ha sikere van, jogvédelmet. Persze azért lenne kivétel, mert illik a rendszerbe. A csoportos jogsértések elleni védelem ebbe a felfogásba nehezen illeszthető: csak akkor és csak úgy, hogy sok *egyéni* jogsérelmet látunk (ami igaz), és nem egy *csoport tagjai* elleni diszkriminációt. Az alapjogok alanya mindig az egyes ember, nem egy csoport. Az alapjogalanyok ilyen, mondjuk, törvényes képviselőt bizonyos esetekben jónak tartom, ameddig szükség van rá. Viszont nehéz alapjogot védeni, ha egy bátor ember sincs, aki a mindenkit megillető saját jogát maga követelné. Ilyen emberek nélkül az alapjogvédelem kényszerből, de paternalista marad.

Mi motiválta az addig inkább konfliktuskerülő alkotmánybírói attitűd konfrontatívra változását az Alaptörvény Átmeneti rendelkezéseinek vizsgálatáról szóló 45/2012-es határozatban?

Nem tudom pontosan megmondani. Talán az, hogy az Alkotmánybíróság saját méltósága és egyben az alkotmányosság is azt kívánta, hogy az Alkotmánybíróság mondjon valami elvileg fontosat az alkotmányos változásokról.

Mik a független alkotmánybíráskodás esélyei a Negyedik Alaptörvény-módosítás és a nem konszen-

zussal választott alkotmánybírák tavaly tavaszi többségbe kerülése után? Van-e bármilyen informális konzultáció a 'rég' és a 2010 óta, konszenzus nélkül megválasztott 'új' bírák, esetleg tanácsadók között?

A kérdésre csak akkor tudok válaszolni, ha megmondom, mit jelent szerintem a független alkotmánybíráskodás – bár a függetlenség pleonazmus: a nem független bíráskodás nem bíráskodás. Éppen ezért alapvető kérdés a valódi függetlenség, elvégre Beloruszban is van alkotmánybíróság. Szerencsém úgy hozta, hogy láttam azeri, tadzsik, üzbég és kazah alkotmánybírókat is.

Az alkotmánybíróság függetlensége az *output* oldalán annyit tesz, hogy az alkotmánybíróság jogilag elfogadható, igazolható határozatokat hoz. Ha ez így van, az egyes alkotmánybírók személyes, akár politikai véleménye nem sértheti az alkotmánybíróság (sem az Alkotmánybíróság) függetlenségét. A függetlenség elsősorban, ha az intézményi feltételek adottak, az alkotmánybírók integritásától függ, amit semmi sem pótolhat; a garanciák meg csak azt védhetik, ami már van.

Informális konzultációról nem tudok, bár valószínűleg én lennék az utolsó, aki értesülne róla. A munkatársak közötti kapcsolatokról még kevesebbet tudok; futó benyomásaim vegyesek. Saját munkatársaim sok új embert nem is ismernek meg a folyosón, sem pedig az új munkatársak őket. Pedig volt szervezett ismerkedési est is – mint utóbb véletlenül megtudtam.

Annyi igaz, hogy az „új” és a „rég” bírók jogi helyzete is eltér, meg a szakmai előéletük is. De a fő különbséget – értéksemlegesén – kulturálisnak nevezném, természetesen a *nem* a „műveltség” értelmében véve a kultúra terminust. Persze nem kételkedem abban, hogy az idő kinek dolgozik.

Minek tudja be, hogy a 2012 előtti határozatokra, illetve a nemzetközi esetjogra, mindenekelőtt a strasbourgi gyakorlatra való hivatkozás, úgy tűnik, még mindig többséget élvez a testületben? Nem lehet, hogy ebben komoly szerepe van a régebb óta az Alkotmánybíróságon dolgozó tanácsadóknak, akik igyekeznek megőrizni a szakmaiság minimumát? Lehet, hogy Pokol Béla velük szemben tervezett fegyelmi eszközei éppen ezzel függenek össze?

A korábbi határozatokra és a strasbourgi gyakorlatra hivatkozást következetesen két alkotmánybíró ellenzi, azzal, hogy a határozatokból el kell hagyni a hivatkozást (amúgy tanulmányozni

szabad, sőt talán kell). Ez az álláspont szerintem önellentmondó: ha egy bíróság valamit figyelembe vett, ami valamiképpen befolyásolta a döntését, jól teszi, ha nem titkolja el. Az Alkotmánybíróság határozatainak indoklási kötelezettségét csak így teljesíti. Ráadásul nem kell szégyellnie, hogy tájékozódik. Azzal én is egyetértek, hogy a strasbourgi gyakorlat a magyar alkotmányjog értelmezésében nem lehet kötelező mérce, de fontos és nélkülözhetetlen forrás, főleg pedig az önkontroll része (mint ahogyan a külföldi alkotmánybíróságok állásfoglalásai is.) Az önkontrollon azt értem, hogy ha az Alkotmánybíróság el akar térni a strasbourgi gyakorlattól, alaposan meg kell indokolnia, miért tartja saját eltérő értelmezését jobbnak. A strasbourgi bírósággal szembeni ellenszenv forrása különben eszmei: az alkotmányos jogok univerzális igényének elvetése.

A korábbi határozatokra hivatkozás és az ebben foglalt folyamatosság nélkül – ezt, azt hiszem, a többség jól érti – az Alkotmánybíróság határozatainak legitimitása nagyot gyengülne. Elvégre minden hivatkozás azt sugallja: a mai Alkotmánybíróság éppen olyan alkotmánybíróság, mint a korábbi, amelynek tekintélye nem volt csekély. Ezt ők nem akarhatják. Az Alkotmánybíróság korábbi határozatainak érvényességével vagy hatályával kapcsolatos vita szintén eszmei-ideológiai (vagyis közvetlenül politikai). Jogilag a helyzet ugyanis egyértelmű: az Alaptörvény Záró rendelkezéseiben világosan kimondja, hogy az Alkotmány alapján fogadta el az Országgyűlés. A jogrendszer és a két alkotmány kontinuitása ennek alapján nem kérdéses. De számos más érvet is fel lehet hozni, például az Alkotmánybíróság működésének folyamatosságát. És főleg: a kétharmados Országgyűlés összes jogát – benne a kétharmadot magát – egyenesen az Alkotmányból merítette.

A magyar *lex citationis* – az Alaptörvény Záró rendelkezéseibe a Negyedik Alaptörvény-módosítással beiktatott 8. pontja – önellentmondó. Ha a korábbi alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik, hogyan maradhat fenn *jogi hatásuk* (ami a hatályukkal azonos a magyar jogi nyelv szerint)? Erre nem is volt szükség, mert az Alkotmánybíróság bármikor eltérhetett eddig is korábbi álláspontjától. De ha nem is tette ezt, mindig maga döntheti el, más bíróság nem lévén erre, mikor azonos és mikor nem a precedens (*judicium precedens* = előző, korábbi ítélet), és az éppen eldöntendő jogi kérdés.

Ez megint eszmei-ideológiai, nem pedig jogi kérdés. Az Alaptörvény jogilag nem új alkotmány, hanem alkotmánymódosítás. Diszkontinuitásról jogi értelemben nem lehet szó, csak politikai érveket lehet felhozni mellette. Ha az Alaptörvényt (anélkül, hogy bizonyítanánk, hogy tényleg az) új alkotmánynak ke-

zeli, és nem módosításnak, akkor ebből az Alkotmányra alapozott alkotmányértelmezés elvetése vagy gyengítése következik. Ezért hangsúlyozzák többen a Nemzeti hitvallás normativitását, holott a hitvallás nem tartalmaz semmilyen normát.

Pokol Béla tervezett fegyelmi eszközeiről csak annyit tudok, amennyiről a szeriöz sajtóból értesültem. Nem gondolom, hogy magát komolyan vevő alkotmánybíró álláspontját a munkatársai határozzák meg helyette. Persze: *je reprends mes biens où je les trouve...* Az alkotmánybírók munkatársai nem alkotmánybírók, még ha bizonyos szakirodalmi (és nem szakirodalmi) források szívesen írnak a német „harmadik tanácsról”, mások meg arról, melyik fogalmazó miképpen befolyásolta X bírót, mint pl. Bob Woodward *The Brethren* című érdekes bestselleréből tudni vélhetjük.

Ezzel szemben a következőt mondom. Ha valaki Beethoven, Mahler vagy Sosztakovics szimfonikus műveit akarja megismerni, rosszul teszi, ha a szimfonikus zenekar tagjainak személyes kapcsolatait, kiválasztását, származását vagy politikai szimpátiáit vizsgálja; semmivel sem fog többet tudni a művekről, akkor sem, ha a kottatárolás és hangszerbeszerzés rendjét is megismeri. Még a zenekari próbákról készült felvételekből sem fog többet tudni Beethoven és a többiek műveiről. A szimfonikus zene attól sem fog változni, ha a teljes zenekart lecserélik. Igaz, ezek botfüllel is tanulmányozhatók. A zene nem.

Az Európai Bíróság egy 2012. novemberi döntésében a bírák nyugdíjazásával kapcsolatban arra jutott, hogy a magyar Alkotmánybíróság hiába hozott határozatot a bírák ügyében, nem tudott jogorvoslatot nyújtani nekik. Milyen volt ennek a döntésnek a visszhangja a testületben? Felmerült-e egyébként az ügyel kapcsolatban, hogy az Európai Bírósághoz forduljanak az uniós jog értelmezése kapcsán?

Valóban nem tudott jogorvoslatot adni. Igaz, a határozat alapján a törvényhozásnak nem kellett volna sokat keresnie az alkotmányos megoldást. Ugyanakkor az Európai Bíróság ítélete a kor szerinti diszkrimináció alapul; ezzel az alkotmányjogi sérelmet eredményében orvosolta (amennyire tudta), de az alapkérdést – a bírák elmozdítása kortól függetlenül elfogadhatatlan, vagyis nem a kor szerinti diszkrimináció a kérdés – nem is érinti. Ennek technikai (jogdogmatikai) okai vannak: az uniós jog szerint ez volt támadható. A bírák elmozdításának ügye magyar alkotmányjogi kérdés, amelynek eldöntése nem függött uniós jogi kérdéstől, tehát nem volt

uniós jogi előkérdés, amelyre az Európai Bíróság válaszolhatott volna. Ilyen eset elgondolható, de ez nem volt az. Amúgy nem emlékszem, hogy ilyen javaslat felmerült volna.

Milyen belső megosztottságokat lát meghatározónak a mai testületben? Értelmezhetőek-e egyáltalán az olyan fogalompárok a mai bírókra, mint konzervatív-liberális, morális alkotmányértelmező kontra textualista, illetve originalista, vagy egyszerűen a politikai szimpátiák határozzák meg a döntések kimenetelét?

Azt nem gondolom, hogy egyszerűen a bírák politikai szimpátiája határozza meg a döntéseket, már csak azért sem, mert ilyenek gyakran – főleg bírói döntések elleni alkotmányjogi panaszoknál, de másutt is – nehezen alkalmazhatók az eldöntendő kérdésekre.

Persze, vannak, mondjuk így ideológiai kérdések – az azonos neműek kapcsolata, a család fogalma jó példa –, ahol akár a politikainál mélyebb rokonszenvek nyilvánulnak meg. Ezekkel nehéz, meg értelmetlen is vitatkozni, mert a jogértelmezés előtti evidenciák, s mint ilyenek kétséget, tehát érvet sem tűrök.

A fő megosztottságot vagy inkább különbséget a jogi érveléshez, általában a jogi módszerhez, végső soron a joghoz való viszonyban látom. Az alkotmánybíráskodás, szerintem, a jogi módszer – jogi érvelés – következetes alkalmazása nélkül igazolhatatlan és értelmetlen. Akkor ugyanis nem marad más, mint a hatalmi kérdés; pedig az alkotmánybíráskodásnak az érvek erejéről kell szólnia. Csak a jogi módszer biztosíthatja az alkotmány mint jog konzisztens és pártatlan értelmezését. Ebben minden elfogultság elkerülhetetlenül ellentmondáshoz vezet, és meg is mutatkozik. Vagyis a valódi jogi módszer kontrollja nélkül nincs alkotmánybíráskodás. Mint minden, természetesen az is vitatható, hogy a jogi módszer alkalmazható-e az alkotmányjogra (mint politikai jogra). Elméleti álláspontként képviselhetőnek tartom, bár nem értek vele egyet. Az alkotmánybíráskodáson belül azonban ennek annyi keresnivalója lehet, mint egy ateistának a vatikáni zsinaton.

A jogi módszerhez ragaszkodó régiek és újak között valóban felfedezhető a liberális-konzervatív és talán a többi különbség is. Azonban ezek a különbségek a jogilag képviselhető nézetek közötti választásban mutatkoznak meg – mint minden alkotmánybíráskodáson. Az alap azonban az alkotmányos érték-konzensus; ezen belül az eltérő nézetek, ha egyetértek velük, ha nem, az alkotmányos értékrenden belüli, ésszerű nézetkülönbségek. Az alkotmá-

nyos értékconszenzus legfőbb igazolása az alkotmányos nép sokfélesége, amely különböző politikai meggyőződésű, vallású, kultúrájú és életfelfogású emberekből áll, akik egyenlően szabadok.

Az elmúlt egy évben, mióta a konszenzus nélkül megválasztott alkotmánybírák többségbe kerültek a testületben, számos olyan döntés született, ahol a (párt)politikai megfontolások háttérbe szorították az alkotmányosságiakat. Ebből a sorból csak néhány döntés lóg ki, ahol győzedelmeskedett az alkotmányjogi érvelés, annak ellenére, hogy ez, úgy tűnik, nem kedvezett a kormánynak. Kíváncsi lennék, mi billentette ezekben az esetekben a mérleget az alkotmányjog javára. Ezek közé az alkotmányosan üdvözlendő döntések közé tartozik az, amely előbb felfüggesztette majd megtiltotta a magas köztisztviselést betöltők folyamatos nemzetbiztonsági ellenőrzésének bevezetését. De ilyen kivétel a Ptk-s szólásszabadság-döntés is.

A nemzetbiztonsági ellenőrzés kérdése azok közé tartozik, amelyekben egy alkotmánybírósnak mindenképpen kell, hogy legyen mondanivalója – ezt a többség be is látta. Voltaképpen teljesen felesleges szabályról volt szó, mivel a meglévő és a megmaradt lehetőségek éppen elegendők a biztonsági szolgálatok feladatainak ellátásához. Ez szerintem nem csak egy liberális gondolkodású, de a konzervatív értékrendű alkotmánybírók számára is belátható.

A Ptk.-döntésnél nem látok politikai értéket vagy érdeket, amelyet ez a határozat sérthetett (vagy segíthetett) volna. A konzervatív felfogás inkább hajlik a személyiségi jogok erősebb védelmére a szólásszabadság ellenében (bár szerintem a kapcsolat nem szükségszerű) – ami nem azonos a sajtószabadság korlátozását igazoló álérvvel. A megsemmisített rész után megmaradt hely érdemben ugyanannyit jelent, mint a megsemmisített, de kikerült belőle az értelmetlen és csúnya, csak korlátozásnak olvasható fordulat, amiért nem kár.

Szóval, egyik ügyben sem volt a hatalom szempontjából jelentős a tét. De erről kellett döntenet, és mindkét döntés szakmailag helyes.

Milyen körülmények között kell egy alkotmánybírónak lemondania a megbízatásáról? Megfordult-e ez a gondolat a fejében az utóbbi időben?

Az alkotmánybírónak akkor kell lemondania, ha már nem lehetséges ellátnia alkotmánybírói feladatát. Ez azonban a változások után is lehetséges maradt: az alkotmánybírók továbbra is szakmai

meggyőződésük szerint vesznek, vehetnek részt az Alkotmánybíróság munkájában, és továbbra is lehetőségük van véleményük közzétételére. Az alkotmánybíró személyesen látja el feladatait – e tekintetben nem függ a többiektől. Ha én tudom teljesíteni a kötelezettségemet, akkor csak az marad, hogy így is tegyek. A lemondás, ahogyan a le nem mondás is, személyes morális elhatározás, és mint ilyen, saját magunkról szól, nem arról, másoknak miként kellene viselkedniük. Vagyis nem én vagyok a többi alkotmánybíró. Erkölcsi felelősséget, gondolom, csak a magam cselekvéséért viselek, és ez persze mind egyikünkre igaz. Nyilván van jelentése mások számára is, de másokat nem kötelezhet.

Más dolog az Alkotmánybíróság helyzete. Ez nem az egyes alkotmánybírók tevékenységét érinti külön-külön, hanem mindegyikét együtt, az intézmény egészét. Az alkotmánybíróság testület, ami azt is jelenti, hogy minden alkotmánybíró valamennyire szolidáris a többi taggal. A szolidáris itt annyit jelent: együttesen és csak együttesen látják el az alkotmánybíráskodás feladatát. Emiatt az alkotmánybíróknak a többiekhez is van közük – felelősséget nem mondhatok, mert nem választják egymást. Ugyanakkor a feladat, a kötelezettség közös: ez pedig együttes, sőt kölcsönös kötelezettségekkel jár, hiszen együttműködést kíván. Ha ez nem létezik a szükséges mértékben, akár csak a legkisebben is – nincs alkotmánybíróság, tehát alkotmánybíró sem.

Az utóbbi időszak változásai nem könnyítették, sőt kifejezetten nehezítették az alkotmánybíráson belüli kollegialitást. (A *collega*, mint tudjuk, 'összekötött' jelent.) A törvényhozás első- és másodrangú alkotmánybírókat kreált: vannak kilencéves és 12 éves alkotmánybírók, és vannak, akikre már nem vonatkozik a hetvenéves korhatár. Holott az Alaptörvény világosan megmondja, hogy minden alkotmánybíró megbízatása (hivatali ideje) tizenkét évre szól.

Ennek ellenére a szakmai vita és érvelés *esélye* fennmaradt. Ez annyit jelent, hogy a szakmai érvek és ellenérvek alapján dőlhet el egy ügy. Ehhez képest érdektelen, ki mit gondol magában – a lényeg, hogy legyenek elfogadható, ha nem is mindenkit meggyőző érvei.

Ami engem illet, én kezdettől kisebbségben voltam sok szakmai kérdésben – ami nem zavart. Ehhez képest a helyzetem nem változott: maradtam kisebbségben, mint addig.

Igen, a gondolat megfordult a fejemben, nem is egyszer. A legerősebb késztetést akkor éreztem volna, ha az Alaptörvény Záró rendelkezéseinek a negyedik módosítással beiktatott, és már említett cikke eredeti változatában megmarad. De végül én maradtam.